

НАРАТИВНО УПОТРЕБЉЕН ПРЕЗЕНТ У ПРИПОВЕЦИ *ГРЕДОМ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА*

Апстракт: У раду се анализира наративна употреба презента на корпусу приповетке Гредом Григорија Бојовића. Указује се на категорију „уживљености“ као доминантне карактеристике приповедачког презента. Са лингвостилистичког аспекта сагледане су његове основне функције у нарацији, а пажња је посвећена и ускоповезаној употреби аориста са транспонованим обликом презента.

Кључне речи: Григорије Бојовић, презент имперфективних глагола, уживљеност, аорист, нарација

Смрт Григорија Бојовића везана је за крај Другог светског рата, а стицајем околности, овај крај означава и престанак бављења његовим ликом и делом. Бачена је сенка на његово стваралаштво, а нове почетке проучавања језика овог писца можемо везати за крај 20. века и рад Душана Јовића *Људи и њихов језик у делима Григорија Бојовића*². Четрнаест година касније, значајна запажања и научне резултате доноси научни скуп *Језик и стил Григорија Бојовића*³.

За језик Григорија Бојовића карактеристична је употреба наративних глаголских облика, пре свега имперфекта и аориста. Међутим, неретко наилазимо и на презент као фреквентно средство за нарацију. Презент је глаголски облик, који изван своје примарне функције, може бити употребљен за исказивање радњи које су временски транспоноване у прошлост или будућност (Танасић 2005: 376). Приповедачки, историјски или наративни презент јесу називи за транспоновани презент у прошлост. У овом раду биће изло-

¹ jovanab89@yahoo.com

² Душан Јовић, „Људи и њихов језик у делима Григорија Бојовића“, у: *Баштина*, свеска 3, Институт за проучавање културе Срба, Црногораца, Хрвата и Муслимана, Приштина, 1992, 9–22.

³ *Језик и стил Григорија Бојовића: зборник са научног скупа оджаног 16. и 17. фебруара 2005. године у Косовској Митровици и Зубином Потоку*, уредник зборника Драгиша Бојовић, Косовска Митровица: Филозофски факултет; Зубин Поток: Стари Колашин, 2006.

жена запажања о оваквој употреби презента у приповеци *Гредом* Григорија Бојовића⁴. Са синтаксостилистичког аспекта покушаћемо да издвојимо и објаснимо карактеристике конкретне функције овог глаголског облика.

Догађаји који чине фабулу приповетке деле је на пет наративних целина. Оне су хронолошки и просторно диференциране. Дистрибуцију ових делова намеће, пре свега, динамика простора. Тако кретање ликова омогућава управо простор који није фиксиран (цитирано према: Ковачевић 2006: 78). У приповеци, приповедач и поп Јеротије путују по Рогозни, а успутне ствари, гредом, асоцирају их и наводе њихов разговор „на одметнике, на невоље које од њих свет сналазе“ (Бојовић 1998: 231). У првом делу локациони простор представља подножје Црног Врха. Заправо, цела прича везана је за ово подножје. Употребом аориста, аутор као да наглашава смењивање наративних целина. Друга наративна секвенца просторно је везана за реку код села Гребенове и почиње следећом реченицом:

а) „Код села Гребенове *сиђосмо* у реку.“ (231)

Оно што је заједничко и осталим наративним целинама јесте то да почињу реченицом у којој је употребљен аорист. Као у претходној, он се јавља и у следећим наративним целинама:

б) „*Пођосмо* даље уз Гребеновачку реку.“ (233)

в) „Кад *изађосмо* на једну рудницу покрај огромнога лештака са великим старим лескама, поп *заустави* белца, па *се* у грохот *насмеја*“... (233)

г) „Кроз два часа *се растадосмо*.“ (234)

Аутор је у овим деловима могао да употреби и презент (имперфективних глагола), али овако употребљен аорист у конкретним реченицама доприноси „доживљености“ саме радње и приповедања. Тај ефекат доживљености проистиче из „семантизма овог глаголског облика“, догађај се увек посматра из момента говора (Станојевић, Ашић 2008: 177). Поред овог семантичког слоја, а имајући у виду критеријум времена и простора, аорист у овим примерима поседује и функцију изражања сукцесивности радњи. Користећи аорист на почетку, односно на прелазима наративних делова, аутор као да наглашава смењивање догађаја, „живу динамику самог чина реализације“ (Ивић 1958: 143). А и Јован Вуковић наводи као карактеристику аориста ово значење, истицање изненадних, неочекиваних ситуација (1967: 22). Увод, сам почетак приповетке, указује на почетак дешавања, на хронотоп сусрета и пута као просторне одреднице. Избор приповедача да сваком следећом употребом аориста означи прелазак на следећу песничку слику односи се на мотивацију стила. Тако увођењем, у конкретном случају, одређених глаголских облика писац на плану композиције мења стилски поступак.

⁴ Библиографски податак о издању приповетке видети на крају рада.

Употреба аориста на овим местима у функцији је померања пажње са једне слике на другу (Танасић 2005: 426).

Уживљавање у прошлост Божовић постиже, као што смо већ напоменули, употребом презента. Радње исказане наративно употребљеним презентом могу имати експлицитану временску детерминацију. Поред временских одредби, други показатељ транспоновања у прошлост може бити и шири контекст у коме је презент употребљен. У првом примеру присутна је прилошка одредба која сугерише временску транспозицију, док у другом, на основу контекста, можемо закључити да се ради о прошлости:

а) Поп Јеротије је тога дана служио службу и по обичају остао обучен у цркви да богомољцима *чита* молитве. У цркву *се* народ *пушта* по реду, двоје-троје одједном, јер је мост слаб. (232)

б) Није ми било драго, био сам млад и немиран. *Идемо* тако, а он чим *види* како згодно место и чисто, *извади* из бисага једну сребрну овећу кутију, у којој је била *читава* Дубокопоточка Света Рука, *натуче* епитрахил, *па се моли* и *метанише* да се нама досади. Ако опази да смо се ми други око њега осмехнули, *разгоронади се* све да *побије* или *прокуне*. (234)

Овако употребљен презент, уместо неког прошлог глаголског облика, доприноси томе да се дочара непосредност збивања. Писац покушава да читаоцима приближи ток реализације радње.

Оно што је карактеристично за презент имперфективних глагола јесте то да се, према речима Милорада Радовановића, јавља у низовима. Самим тим што се јавља на тај начин, а не појединачно, јасно је да утиче на комплексност представљања одређене ситуације, слике. Поред тога, функција низова несвршеног презента у приповедању јесте живописност и непосредност саопштавања (Радовановић 1969: 49). Следећи примери указују на формирање „имперфективних низова“:

а) *Пада* нам на памет Фериз Салковић, који овуда *пролази* и који *се* по овим гудурама *крије*. Поп Јеротије ми рече да домаћин ове убоге куће *одговара* за јатаковање баш самом Феризу. (231)

Тај зликовац данас тобож *проказује* властима јатаке, али по свој прилици све оне који Фереза ни очима нису видели. (231)

б) Човека *обузима* туга: несретна прошлост нагнала је брата да брату *чини* зло и да се данас *потуца* негде по Арнаутлуку или Анадолу. (231)

Често низови имперфективног презента почињу или се завршавају неким претериталним глаголским обликом. У литератури налазимо да су то аорист и перфект свршеног вида, али на том месту може се наћи и перфективни презент. Улога свршених глаголских облика на почетку или на крају

„имперфективног низа“ има улогу да уобличи слику, као и да унесе динамику у приповедање (Танасић 2005: 379). На скромном корпусу приповетке *Гредом* пронашли смо два примера перфективног презента у постпозицији према „имперфективном низу“⁵:

а) *Примамо се* уза западно подножје Црнога Врха. Огромне букве са обе стране пута *наводе* наш разговор на одметнике, на невоље које од њих свет *сналазе*. (231)

б) Друга прилика била је још лепша. О Петровудне у Црној Ријеци, манастиру Светога Петра Коришкога, вазда *се купи* огроман сабор. *Долазе* тамо и околни муслимани, али само ради разоноде и да *попију* коју. (232)

У претходна два примера употреба перфективног презента односи се на динамичност наравије, као и на непосредну процесуалност (Радовановић 1969: 52; Ивић 1958: 140). Примери који потврђују улогу аориста на почетку или крају „импрефективног низа“ су:

а) *Пођосмо* даље уз Гребеновачку Ријеку. Преко ње букве изукршта-ле гране, те *јездимо* кроз праве зелене тунеле. Путања уска, *идемо* лагано и *водимо* разговоре. *Наводим* старога на прошлост, на гатке, на све оно што после њега неће нико ни хтети ни умети да исприча. Расположен је и ведар, *прича* и о старим кнезовима и поповима, много о мојем Колашину, чак и згоду, кад је наш прота Михаило Томовић избацио крилатицу: „Колашинац – пулувјерац“. (233)

б) Старац живо *слика*, *даје* једре карактеристике и поверја, *разлаже* без сујеверице и напредно. Кад *изађосмо* на једну рудиницу покрај огромнога лештака са великим старим лескама, поп *заустави* белца, па *се* у грохот *насмеја*. (233)

У првом примеру, аорист је у препозицији, а у другом – у постпозицији према „имперфективном низу“. Препозиција аористу омогућава функцију истицања промене наративне слике, док у другом делу постпозиција има функцију мењања ритма и наглашавања динамичности наравије. Везивањем аориста за треће лице достиже се одређена доза доживљености и непосредности на нивоу организовања наравије, која постоји у првом лицу перфективног презента (Радовановић 1969: 56).

У раду је пажња усмерена, пре свега, на анализу презента као глаголског облика са карактеристичном употребом. Као што смо већ напоменули, ради се о изражавању категорије „уживљености“. Тај семантички слој врло успешно се истиче и наративном употребом презента на местима где би се

⁵ Радовановић 1969: 51: Аутор наводи да се презент перфективних глагола може јавити у препонованом и постпонованом положају у односу на „импрефективни низ“, као и у дијалошком окружењу.

могао наћи и неки претеритални глаголски облик. Управо је то карактеристика приповедачког презента која доприноси исказивању семантичког слоја „уживљености“, непосредности и динамичности радње. Текстостилистичком анализом указано је и на функцију „имперфективних низова“ у приповедању. Не тако обимним корпусом, који нам пружа приповетка *Гредом* Григорија Божовића, успешно се осветљава један анализирани сегмент језика овог значајног српског писца.

ИЗВОР:

Божовић 1998: Григорије Божовић, „Гредом“, у: *Мој Колашин*, изабрао, приредио и поговор написао Драгиша Бојовић, Ars Libri, Београд; Нови свет, Приштина, 231–234.

ЛИТЕРАТУРА:

Вуковић 1967: Jovan Vuković, *Sintaksa glagola*, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.

Ивић 1958: Милка Ивић, „Систем личних глаголских облика за обележавање времена у српскохрватском језику“, у: *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Књига III, Нови Сад, 139–152.

Ковачевић 2013: Милош Ковачевић, *Српски писци у озрачју стилистике*, Филип Вишњић, Београд.

Ковачевић 2006: Милош Ковачевић, „Стилске доминанте у Божовићевој причи ‘Први пут у Новом Пазару’“, у: *Језик и стил Григорија Божовића*, Филозофски факултет: Косовска Митровица, Стари Колашин: Зубин Поток, 77–91.

Ковачевић 2014: Милош Ковачевић, „Доживљеност у приповедачкој прози Вељка Петровића“, у: *Вељкови дани 2013: Равница Вељка Петровића*, Библиотека „Карло Бијелици“, 21–45. (у штампани)

Радовановић 1990: Милорад Радовановић, *Списи из семантике и синтаксе*, Сремски Карловци.

Радовановић 1969: Милорад Радовановић, „О наративним глаголским облицима“, у: *Прилози проучавању језика*, Нови Сад, 49–59.

Станојевић, Ашић 2008: Veran Stanojević, Tijana Ašić, *Semantika i pragmatika glagolskih vremena u francuskom jeziku*, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.

Стевановић 1986: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, Научна књига, Београд.

Танасић 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ; Београдска књига; Нови Сад: Матица српска.

Jovana D. Bojović Manić

THE NARRATIVE USAGE OF THE PRESENT TENSE IN THE SHORT STORY BY GRIGORIJE BOZOVIC

Summary

In the paper, the author deals with the analysis of the narrative usage of the present tense in the short story by Grigorije Bozovic, entitled "Gredom." This analysis shows that the above-mentioned usage of the present tense expresses the semantic layer of "identification." This category is successfully accomplished in places where some other preterite tense form could be found as well. This very feature is the main characteristic of the narrative present tense, which contributes to the expression of the semantic layer of "identification," spontaneity, and the directness of the storyline. By both textual and style analyses, the role of "imperfect strings" in the narrative process is pointed out.

Key words: Grigorije Bozovic, present of imperfect verbs, "identification", aorist, narration